

1956 – Bűnbeesés után

Lehet tehetséges, értelmes, művelt a gerinctelen ember is. Vacak kis besúgó is válhat nemzetközi hírű közgazdásszá.

Shakespeare hőse, III. Richárd úgy döntött, hogy gazember lesz, és utálja *a kor biú gyönyörét*. Hatalomra vágyott, megszerezte. Lelkifurdalás nélkül alkalmazott bérgyilkosokat, tette el láb alól rokonait, taposott ellenségei holttestén. Nagy formátumú gazember volt: *valaki*.

Bácskai Tamás 1956. november 29. és 1961. augusztus 16. között vacak kis besúgó volt. Adjunktusi állását féltette, rettegett a kommunistáktól, rettegett a kommunisták ellenségeitől, rettegett az antiszemitáktól. Gyáva ember volt: mindentől és mindenkitől rettegett. Erkölcsi értékrend tetteit nem korlátozta – alapelve: életben maradni, bármi áron.

Amikor Laczik Erika szorgos kutatómunkájának eredményeképpen nyilvánosságra kerülnek besúgómúltjának riasztó dokumentumai (*Egy besúgó tisztikereszttel*. Magyar Nemzet, 2005. január 29.), azonnal magyarázni kezdi tettének mozgatórugóit. Nyilatkozik a Magyar Távirati Irodának. 1956. október 23-án „teljesen véletlenül nagyon radikálisan jobboldali műegyetemi környezetbe” került, s ott „olyan erőteljes antiszemita jelszavak voltak”, hogy megrettent, s úgy érezte: „meg kell őrizni azt, ami van, mert életveszélyes helyzet alakul ki zsidók számára”.

Az 1956-os forradalmat *antiszemita* jelzővel bemocskoló minősítése ellen minden oldalról azonnal tiltakoztak.

Bácskai Tamás nem sokat változott fél évszázad alatt. Ma éppúgy, mint

1956 októberében–novemberében, gyáva, szilárd erkölcsi értékrend nélküli ember. Nyilatkozata után néhány nappal nem meri megismételni korábbi szavait, a közszolgálati televízióban 2005. február 13-án már nem műegyetemi környezetről beszél. Hangsúlyozza: a nagy tömegben elsodródott *közgazdasági* egyetemi kollégái mellől, és már nem emlékszik, melyik téren vette őt körül az antiszemita jelszavakat skandáló csoport. Nem tudja, hol, nem tudja, kik kiabáltak körülötte antiszemita jelszavakat – 1956. október 23-án. Ettől rettent meg úgy, hogy miután 1956. november 4-én a szovjet tankok, hatalomra segítve a kommunista bábkormányt, eltiporták a forradalmat és szabadságharcot, Bácskai Tamás besúgó lett. Annyira félt az antiszemitizmus eluralkodásától Magyarországon 1956 novemberében, hogy a kommunista bábkormányval szembeni aktív magatartásukért följelentette saját apját, testvére férjét („részben egyik szítója volt a további ellenállásnak”), rokonait, barátait, munkatársait.

Nincs rondább szenvedély a félelelemnél – vallja Shakespeare hőse, Jeanne D’Arc, akinek volt bátorsága a máglyahalált választani gyáva megalkuvás, sunyi lapítás, gerinctöröten végigrettegett élet helyett. (Shakespeare: *VI. Henrik* I. V. 2.)

Bácskai Tamás életben akart maradni, bármi áron. Vacak kis besúgó lett: életben maradt.

Leleplezése után, fél évszázad múltán most úgy próbál szorult helyzetéből menekülni, hogy a forradalom pillanataiban hallott antiszemita jelszavakra hivatkozik. Megrettent, félt, gyáva volt, ezért lett besúgó. Azért jelentette föl saját apját, testvére férjét, rokonait, barátait, munkatársait, hogy segítse a kom-

munistákat (akiktől szintén rettegett), mert úgy gondolta: ha a kommunisták uralkodnak, akkor nem lesz még egyszer nyilas uralom Magyarországon.

A forradalom nem népünnepély. A *rend* összeomlásának pillanatában, amikor elszabadulnak az indulatok, nem minden világba ordított mondat, jelszó, kifejezés szalonképes, a barikádok ormán a zászlót nem csak kifogás-talanul viselkedő úriemberek lengetik, és a nagy kavarodásban aljaemberek kezébe is kerül fegyver.

De 1956. október 23. *jelszavai* között még a forradalom ellenségei sem találtak antiszemita uszítást. Az óvatosan mérlegelő brit nagykövet jelenti 1956. október 31-én: „A tipikus jelszavak voltak: »Le Gerővel!«, »Le Rákosi-val!«, »Le a Sztálin-szoborral!«, »Oroszok ki!«” (*Titkos jelentések. 1956. október 23. – november 4.* Hírlapkiadó, Bp. 1989. 38.)

És az 1957 tavaszától a forradalomról és szabadságharcról már csak gyalázkodó, elítélő hangszúllyal megszólaló Népszabadság munkatársai negyedszázad múltán sem írnak mást. „Az egyetemisták tisztességes szándékú tömegei mind dermedtebben hallgatták, miként kiabálnak be »vezérhangok« olyan jelszavakat, mint »Le a vörös csillaggal!«, »Ruszkik, haza!«, hogyan szerveződnek rögtönzött szavalókórusok...” Aztán később: „Megjelentek az olyan, kimondottan ellenforradalmi jelszavak és követelések is, mint »Le a vörös csillaggal!«, »Ne használd az elvtárs szót!«, »Nem, nem soha!«, s ugyanakkor megkezdődött a vörös zászlók égetése is.” (*Ez történt. A Népszabadság cikksorozata 1956-ról.* Népszabadság–Kossuth, Bp. 1981. 29–30.)

Bácskai Tamás a közszolgálati televízió kamerája előtt azzal mentegető-

dzik, hogy 1938 óta retteg az antiszemizmustól, ezért érezte úgy 1956. október 23-án, hogy a forradalom (akkor jobboldali, *tebát* fasiszta ellenforradalomnak ítélte, ma úgy gondolja: forradalom, amelyet „nem eléggé értettem meg”) elsősorban antiszemita mozgalom.

Gömöri György, a forradalom eltiprása után a nagyvilágban kóborló jeles irodalmár története aligha győzi meg a csupán félelmeitől, rettegéseitől, előítéleteitől s nem az igazság megismerésének vágyától vezérelt Bácskai Tamást. „Gruber Laci... zsidó származású fiú volt, szüleit a nyilasok ölték meg, életét köszönhette az oroszoknak. Nyakában ezüstláncon kis ötágú csillagot hordott, meggyőződéses kommunistának vallotta magát. És most ez a fiú harcolt a behívott tankok ellen! Kezdett bennem kibontakozni valami bizonyosságféle: nemcsak, hogy a rádió hazudik, de ha ilyen fiúk is harcoltak, akkor – úgy látszik – a felkelés: népfelkelés, s ami a Gerő-beszéd óta történt, nem is történhetett másként.” (Gömöri György: *A forradalom sodrában.* Magyar füzetek 17. Párizs, 1986. 49.)

De meggyőzhetette volna – például – egy másik, 1956 után börtönbe zárt író, **Eörsi István** története, akinek magatartásáról a börtönt szenvedett Kiss Károly költő elbeszélése alapján Bácskai Tamás fontosnak tartotta, hogy tartóisztje számára jelentést írjon. **Eörsi István** a börtönben „nevetségesen viselkedett... állandóan a nyilasok és a fasiszták tetszésére pályázott, megjátszotta a magyar költőt, egyszer fegyelmije volt, mert piros, fehér, zöld gombokat varrt fel a ruhájára.” (Magyar Nemzet, 2005. január 29.)

Olvasgatom Bácskai Tamás nemzetközi hírű közgazdász professzor, korábban vacak kis besúgó hajdani jelen-

téseit. Egyértelműen kiderül: Bácskai Tamás szerint mindenki antiszemita, aki nem zsidó származású és nem fenntartás nélküli híve Kádár János rendszerének. Feljeli barátait, mert „jó barátságot tartottak Török Erzsivel, a Kodály köréhez tartozó, nacionalista és reakciós beállítottságú énekesnővel”.

Igaza van Shakespeare-nek: valóban *nincs rondább szenvedély a félelemnél*. Bácskai Tamás nem kíméli saját – zsidó! – édesapját, akit 1959-ben felfüggesztenek állásából (ügyvédként védte az 1956-os perbe fogottakat!), és meggyőződéses szociáldemokrata – zsidó! – anyósát, apósát sem: „Általában majd a bőrükből bújtak ki, hogy zsidó voltuk ellenére a népi írók – elég antiszemita – társasága befogadja őket.” (Magyar Nemzet, 2005. január 29.)

Egy vacak kis besúgó erkölcsi mélypontja: zsidó rokonait is beárulja a kommunista diktatúra pribékjeinek, mert azok nem alázatos és szófogadó hívei a kommunista diktatúrának, és mert zsidó voltuk ellenére szóba állnak holmi nacionalista magyarokkal, Kodály Zoltánnal, Illyés Gyulával, Veres Péterrel, Török Erzsivel.

A marxista Bácskai Tamás Engelstől tanult népben-nemzetben gondolkodni. „A következő világháború nemcsak reakciós osztályokat és dinasztákat, hanem egész reakciós népeket fog eltüntetni a föld színéről. És ez is haladás.” (*Marx és Engels Magyarországról*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1974. 39.)

Vegyünk egy mély lélegzetet!

Nem tudom, Engels mely *reakciós* népektől akarta egy világháború segítségével megszabadítani a *haladó* emberiséget, de 1849 januárjában írott tanulmánya egyértelműen bizonyítja: bátran tekinthetjük őt a népirtó tömeggyilkos Hitler és Sztálin szellemi előfutárá-

nak. A különbség közöttük mindössze annyi, hogy Hitler és Sztálin más-más nemzeteket tekintett megsemmisítendő *reakciós* népeknek, mint Engels.

Bácskai Tamás nem volt következetes marxista; félreértette Engels gondolatát is. Az antiszemitizmus terjedését megakadályozandó följelentette, börtönbe juttatta saját zsidó rokonait is. Sógora, Tánczos Gábor évekig ült börtönben. Ádám György professzort életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. Édesapja, Burger Dénes nem védhette a kommunisták által ellenforradalmárnak bélyegzett perbefogottakat. A vacak kis besúgó kiszolgálta bolsevik megbízóit, és több tucat ember életét derékba törte: édesapját, húgát, sógorát, barátait, munkatársait.

Tánczos Gábor 1962-ben egyéni amnesztiával szabadult, évekig a dolgozók esti iskolájában tanított. Tudósként, politikusként, emberként nem lehetett azzá, ami lehetett volna egy emberségesebb – besúgók, szigorúan titkos tisztek, tartótisztek, kommunista politikusok nélküli – világban. 1979-ben önkézzel vetett véget életének.

Lehet, hogy Bácskai Tamás a temetésén talpig feketében ott állt özvegyé lett húga, Bácskai Vera mellett, és a könnyeit törölgette?

Ádám György a börtönévek után háttérbe szorítottan, a mindennapi munkába temetkezve élt. Megbélyegzettként próbált becsületesen élni.

Bácskai Tamás, a kis vacak besúgó jutalmat kapott: 1962-ben – mint a rendszer rendíthetetlen híve – Bécsbe utazhatott; a Béke-világutánc fedőnévű kommunista sóhivatalban (Bácskai Tamás kifejezése!) tanulmányozhatta évekig a rothadó kapitalizmust. Remekül élt a hajdani császárvárosban; ma büszkén említi: leánykái igen jól meg-

tanultak németül a szocialistaszürke mindennapoktól távolt töltött vidám bécsi évek idején.

A kis vacak besúgó ma is úgy gondolja: az ő jelentései alapján senkit sem ítélték el, komoly károsodás senkit nem ért. Lehet, hogy ma is hazudik önmagának, lehet, hogy 1962-ben is hazudott önmagának. Mindenesetre kellemesen élt Bécsben, miközben rokonai, barátai, munkatársai börtönben ültek, nyomorogtak, lelki sérüléseikben tönkrementek.

Burger Dénes, Tánczos Gábor, Ádám György – a jéghegy csúcsa. Ki tudja, hány ember életét tette tönkre, keserítette meg, törte derékba otromba, hazug, becstelen jelentéseivel Bácskai Tamás? A kis vacak besúgók, cinikus, mocskos lelkű tartótisztjeik, a besúgók és tartótiszttek „munkájának” torz lelkű haszonélvezői, a kommunista politikusok évtizedeken keresztül pusztítottak hazánkban minden emberi értéket. A besúgók jelentései, a tartótiszttek intézkedései, a politikusok ostoba vagy cinikus hazudozásai tettek mindenkiről mindent *elbihetővé* a lassan erkölcsstelen posványná rothadó szocialista társadalomban.

(1962 tavaszán, két év fizikai munka után jelentkeztem egyetemre. Időközben májusban behívtak katonának, a felvételi vizsgán már angyalbőrben jelentem meg. Minden kérdésre lelkes igyekezettel válaszoltam, de arról természetesen fogalmam sem volt, feleletem „pontszámban” mennyit ér. Néhány hét múlva kézhez kaptam a hivatalos értesítést: a vizsgán maximális pontszámot értem el, de helyhiány miatt nem vettek föl. Nagybátyám intézte fellebbezésem ügyét. *Nem tanári alkat* – a felvételi bizottság valamelyik tagja ezt firkantotta az elutasítás indoklásaként a papírra.

Utóbb húsz évig tanítottam az egyetemen, tanártársaim voltak hajdani felvételiztetőim!

Hosszas ügyintézés után 1962 szeptember végén – körülményes leszerelési hajcihőt követően – lettem magyar-népművelés szakos egyetemi hallgató az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Boldog voltam.

Tárgy a harmadik szemeszterben: *A francia felvilágosodás korának irodalma*. Előadó Mészáros Vilma, akkor talán még csak egyetemi adjunktus. Feltűnően furcsa külsejű, kántáló fejhargon előadó, piszkafavékony asszony. Az első előadás után fölmentettem magam a további óralátogatás alól. Félév végén indexaláírás. Libasorban állunk a tanári szobában a tanári asztal előtt. A tanárnő minden indexet ellenőriz, azonosítja a fényképet az előtte álló személlyel, és csak ezután írja oda nevét az óralátogatást igazoló rubrikába. Amikor lecke-könyvem a fényképnél kinyitva elé tettem, hosszan nézte a képet, és rám sem pillantva, halkán megjegyezte: *Maga nálam felvételizett*. Kihúztam magam: *Igen*. A tanárnő most már rám nézett: *Nagyon intelligensen felelt*. Úgy emlékszem, büszkén mosolyogtam. A tanárnő folytatta: *Tolsztojról beszélt, nagyon jól*. Könnyedén hátrafordultam, egy fölényes pillantást vettem unatkozva várakozó évfolyamtársaimra. Mészáros Vilma hangja mint a penge: *És magát fölverték?* Csak bölintani tudtam, hang nem jött ki a torkomon. *A maga apja nyilas volt* – hallom a hazug vádat, fejemmel némán nemet intek. *De igen, nyilas volt!* A tanárnő hangja hideg, ellenséges. *Öten voltak testvérek, magát verte az apja!* Dadogva válaszolok: *Az öcsém és én, ketten vagyunk testvérek, édesapám 1947-ben meghalt, soba egy*

ujjal... Mészáros Vilma az indexem fölé hajol, odakanyarítja a nevét, kérlelhetően elszántsággal dünnyögi: *Magukat verte a nyilas apjuk...*

Valahogy kimegyek a szobából.

Csörömpölnek a kocsmapulton az üres vodkás poharak.

Miért gyanúsítja ilyen képtelenségekkel édesapámat ez a nő? Kitől halotta? Hol olvasta? Kik agyalták ki ezeket az ostobaságokat, kik terjesztették? Ezért nem akartak fölvenni az egyetemre? Mi köze volt Mészáros Vilmának édesapámhoz? Lehet, hogy a párt hű szolgálóleánya jelentette föl becsületes és ártatlan apámat, aki 1947 augusztusában úgy döntött: nem várja meg, amíg a ház kapuján behatoló ávosok végeznek vele?)

Újra és újra végignézem a videofelvételt: figyelem a megöregedett, megtört vacak kis besúgót, hogyan és miként mentegeti önmaga szennyes múltját. Eltelt ötven év, és ma is azt akarja hinni, és a világgal elhitetni: ha nem lett volna vacak kis besúgó, ha nem jelentti föl rokonait, barátait, munkatársait, 1962-ben akkor is kiküldték volna Bécsbe. Akkor már nem volt besúgó. 1961. augusztus 16-án megköszönték eddigi munkáját, és néhány évig nyugodtan élhetett Bécsben, egy semmire sem jó kommunista sóhivatalban. Riadtan tiltakozik: nem minősítették át, nem lett besúgóból ügynök, a Béke-világtnácsnál különben sem volt „mit kikémlelni”. Úti jelentéseket írt, de hát azt mindenkinek kellett írni, aki állami kiküldetésben járt Nyugaton. A kis vacak besúgó ma sem akarja észrevenni: mást tartalmazott egy néhány hétre Nyugatra kiszabadult boldog ösztöndíjas rövid útijelentése, s mást egy évekre Nyugatra *telepített* megbízható elvtárs részletes beszámolója.

Nézem a megtört, megöregedett vacak kis besúgó szálnalmas igyekezetét: a tévénezőktől bocsánatot és megértést remél, elismeri, hogy valóban gyáva volt, hajdani tette jellemhiba (gyorsan hozzáfűzi: „nem hiszem, hogy még abban szenvednék” – visszakérdezném: akinek harmincéves korában nincs gerince, mitől lesz öregkorára?), de hát – bocsánatos bűn – tévedett. Utólag döb-bent rá: jelentései alapján börtönbe csukták, állásából kirúgták, mindennapi életükben megnyomorították rokonait, barátait, munkatársait. Utólag döb-bent rá: a Kádár-féle szocializmus meg-reformálhatatlan. Utólag döb-bent rá: a szerinte antiszemita ellenforradalom valójában nemzeti forradalom volt.

Utólag, amikor kimondása, vállalása már nem jelentett veszélyt, mindig rádöb-bent az igazságra. Egy pillanattal sem korábban.

Nincs rondább szenvedély a félelemnél.

Bácskai Tamás észre sem veszi, hogy ma éppolyan gyáván, vacak kis besúgó módjára viselkedik, mint beszerzése idején, 1956 novemberében: félelmében mindig megtagadja *tegnapi* önmagát. Mert mindig szeretne *ma* életben maradni – *bármilyen* áron.

A vacak kis besúgó abban biztos volt: egyszer fény derül szennyes múltjára, de abban reménykedett, hogy nem fog ilyen sokáig élni. Azzal az erkölcsstelen és cinikus gondolattal nyugtatta néha-néha háborgó lelkiismeretét: „Halott ember nem szégyenkezik.”

Bácskai Tamásnak nem sikerült időben meghalnia. A nemzetközi hírvű professzor úrról kiderült: ifjúkorában vacak kis besúgóként alapozta meg kellemes életet biztosító, minden szempontból jól jövedelmező karrierjét.

Most hamut szór a fejére.

És leleplezése pillanatában gyorsan ír egy bocsánatkérő e-mailt a hűgának. Bácskai Tamás halad a korrall: hajdan kézzel írott besúgójelentésekben számolt be tartótisztjének sógora, Tánczos Gábor viselt dolgairól, ellenforradalmi tevékenységéről, néhány kézzel írott levéllel tette tönkre örökre hűgának és hűga férjének életét, akiknek nem mert a szemükbe nézni. Most elektronikus levélben kér bocsánatot testvérétől, akinek nem mer a szemébe nézni.

Bácskai Tamás egy azok közül, akik megnyomorították sokunk életét. Egy azok közül, akik 1956 után *bármi áron* kényelmesen és jól akartak élni, és boldog életük érdekében elrabolták mások boldogságát, tönkretették mások életét. Egy azok közül, akik bármikor megtagadták, megtagadják tegnapi önmagukat, mert csak jól élni akarnak.

A többiek közöttünk élnek.

Szigethy Gábor

